

תפילת ערבית רשות או חובה

תוספתא מסכת ברכות (ליברמן) פרק ג

הלכה א

כשם שנתנה תורה קבע לקרית שמע כך נתנו חכמים לתפילה מפני מה אמרו תפלת השחר עד חצות שכן תמיד של שחר קרב עד חצות ר' יודה או' עד ארבע שעות מפני מה אמרו תפלת המנחה עד הערב שכן תמיד של בין הערבים קרב עד הערב ר' יודה או' עד פלג המנחה כמה הוא פלג המנחה אחת עשרה שעה חסר רביע

5

הלכה ב

תפלת הערב אין לה קבע ר' לעזר בר' יוסי או' עם נעילת שערים אמ' ר' לעזר בר' יוסי אבה היה מתפלל אותה עם נעילת שערים

ירושלמי ברכות א ד

10

ורבנן אמרו תפילות מתמידין גמרו.

תפילת השחר מתמיד שלשחר "את הכבש אחד תעשה בבקר".

תפילת המנחה מתמיד שלבין הערבים. ["ואת הכבש השני תעשה בין הערביים"].

תפילת הערב לא מצאו (חכמי): [במה] לתלותה ושנו אותה סתם.

הדא היא דתנינן "תפילת הערב אין לה קבע ושל: מוספין כל היום".

15

אמ' ר' תנחומא עוד היא קבעו אותה כנגד איברים ופדרים שהיו מתאכלין על גבי המזבח כל הלילה

בראשית רבה (תיאודור-אלבק) פרשת ויצא פרשה סח

רבנין אמ' כנגד תמידין, תפילת שחרית כנגד תמיד שלשחר, תפילת המנחה כנגד תמיד שלבין הערבים, תפילת ערבית אין לה קבע, אמר ר' תנחומא אף תפילת הערב יש לה קבע כנגד איברים ופדרים שהיו מתאכלין באור על המזבח כל הלילה.

20

תלמוד בבלי מסכת ברכות דף כו עמוד ב

ומפני מה אמרו תפלת הערב אין לה קבע - שהרי אברים ופדרים שלא נתעכלו מבערב קרבים והולכים כל הלילה;

פירוש המשנה לרמב"ם מסכת ברכות פרק ד משנה א

ואמרו תפלת הערב אין לה קבע, לפי שאינה חובה כשחרית ומנחה, ואינה אלא רשות כלומר קבלוה והנהיגוה בלבד, ולפיכך לא הקפידו על תחלת זמנה וסופו, ויש לאדם להתפלל אותה עד שתעלה השמש.

25

תלמוד בבלי מסכת יומא דף טז עמוד ב

אמר רב: תפלת נעילה פוטרת את של ערבית. רב לטעמיה, דאמר צלותא יתירה היא, וכיון דצלי ליה - תו לא צריך. ומי אמר רב הכי? והאמר רב: הלכה כדברי האומר תפלת ערבית רשות! - לדברי האומר חובה קאמר.

ירושלמי ברכות ד', א

30

אמ' ר' יעקב בר אחא תניי תמן תפילת הערב מהו. רבן גמליאל או' חובה. ר' יהושע או' רשות.

אמ' ר' חנינא אתיין אילין פלגותא כאינון פלגותא.

מאן דמר חובה אין נעילה פוטרת שלערב. ומאן דמר רשות נעילה פוטרת שלערב.

תלמוד בבלי מסכת שבת דף ט עמוד ב

אמר אביי הני חברין בבלאי, למאן דאמר תפלת ערבית רשות, כיון דשרא ליה המייניה - לא מטרחינן ליה. ולמאן דאמר חובה - מטרחינן ליה? והא תפלת מנחה, דלכולי עלמא חובה היא, ותנן אם התחילו אין מפסיקין. ואמר רבי חנינא: משיתיר חגורו! - התם לא שכיחא שכרות, הכא - שכיחא שכרות. אי נמי: במנחה

35

כיון דקביעא לה זימנא - מירתת ולא אתי למפשע, ערבית כיון דכולא ליליא זמן ערבית - לא מירתת ואתי למפשע.

40 99 הלכות גדולות סימן א - הלכות ברכות פרק רביעי

וכי קאמרינן דתפלת ערבית רשות הני מילי היכא דלא קבעי לצלויי כלל **אבל אי צלי או קבלה עליה שויה עליה כחובה והדר מצלי**, דאי לא תימא הכי בראש חדש דקאמרינן טעה ולא הזכיר של ראש חדש בערבית אין מחזירין אותו שאין [עמוד מט] מקדשין את החדש אלא ביום מאי איריא ראש החודש תיפוק לי דבימים טובים ושבתות נמי אין מחזירין אותו דהא תפלת ערבית רשות נינהו, אלא שמע מינה כי קא אמרינן תפלת ערבית רשות הני מילי היכא דלא בעי צלויי כלל אבל היכא דבעי צלויי שוויה עליה כחובה, ואי טעו בשבת וביום טוב מהדרינן ליה. ועוד קאמרינן (שבת ט ב) אמר זעירי הני חברין בבלאי למאן דאמר תפלת ערבית רשות כיון שהתיר חגורו לא מטרחינן ליה מכלל דכמה דלא התיר חגורו מטרחינן ליה, והכא נמי כיון דקא מצלי גלי על דעתיה דלא קא בעי למיפטר נפשיה ואי טעאי הדר מצלי.

תשובות רב נטרונאי גאון - ברודי (אופק) אורח חיים סימן עב

50 שאילו מקמי דרב נטרונאי: בלילי שבת(ות) בברכות אחרונות שבקריאת שמע אומרים ברוך ה' לעולם כשאר ימות החול או אומרים ושמרו, ובלילי יום טוב לא כך ולא כך, כאי זה צד ראוי לומר.

ושדר הכי: מדברי חכמים ברכה זו אינה כל עיקר ... **לשמואל דאמר הלכה כדברי האומר חובה, בתר שומר עמו ישראל לאלתר סמכינן תפלה, ולרב דאמר הלכה כדברי האומר רשות, {כיון דרשות היא} פסקינן בקדושה למימרא דסיימינן, {הרוצה לצאת יוצא}**. וקיימא לן כל רב ושמואל דשביקא פלוגתייהו סתמא ולא פסיקא הלכתא בגמרא לא כמר ולא כמר, הלכתא כרב באיסורי וכשמואל בדיני, והכא באיסורא (קמפליגי) [קא מיפלגי] והלכתא כוותיה דרב. **וכיון דהלכתא כוותיה דרב דאמר רשות, אתו רבנן בתראי ותקינן בתר שומר עמו ישראל למימר פסוקי דאית בהו שבחות וזמירות, וכיון דאמרינן פסוקי תקינו בתרייהו ברכה. {ו} דבר זה בחול, אבל בשבת, כיון דשכיחי מזיקין וצריכין ישראל (למיעל לבתיהון מיקמיה דליחשד) [למהר ליכנס לבתיהם] משום סכנת שעירין, אי נמי מקמי איעקורי שרגא, סילקוה והעמידוה אדתנן בערב מברך שתיים לפניו ושתים לאחריה, וכך (ה)מנהג בשיבה שלנו ובבית רבינו שבבבל.**

תשובות הגאונים - גאוני מזרח ומערב סימן קכ

וכך אמרו חכמים אין אומר בערב אלא שתיים לפניו ושתים לאחריה וכיון דהלכה כרב דאמר תפלת ערבית רשות **תקון אחרונים לומר אחר שומר עמו ישראל פסוקים שיש בהם שמירה ושבח ולומר אחריהם ברכה ומפסיק בקדוש' כלומר אסתיים תפלה הרוצה לצאת יצא** ודבר זה בחול אבל בלילי שבת ולילי יום טוב סלקו לברכה זו וכן מנהג שלנו בחתימת שומר עמו ישראל אומר ברוך ה' הפורש סוכת שלום עלינו ועל כל עמו ישראל ועל ירושלים ועומדין מקדשין להתפלל תפלת ערבית.

תשובות הגאונים - גאוני מזרח ומערב סימן קמא

שאלה זו מר' שרירא גאון. ודשאלתין הא דתנן תפלת הערב אין לה קבע ומפרש בגמ' מאי אין לה קבע אינה קבע כמאן דאמר תפלת ערבית רשות ואית מרבנן מאן דאמר הילכתא כר"ג דאשכחן בספר אחד דהלכה כר' יהושע ובספר אחר כר"ג **ואי הלכתא כר' יהושע מה טעם כל קהלות ישראל בכל בתי כנסיות מצלו תפלת ערבית אילימא מנהג בעלמא הוא** כל מילתא דפליגי בה תנאי ופסיקא הלכתא כחד מנהון עבדינן מנהגא כאידך דלית הלכתא כוותיה ואילימ' דלאו בכל פלוגתא עבדינן הכא מ"ט עבדינן במקצת ובמקצת לא ואמור רבנן תניא כותיה דר' יהושע בן לוי מפני מה אמרו תפלת השחר עד חצות וכו' ודת"ר חכמים עשו חיזוק וסייג לדבריהם וכו' ודאמר ר' יוחנן אי זהו בן העולם הבא זה הסומך גאולה של ערבית לתפלה של ערבית ודאמר רבנן יכול יהא כוללן בבית אחת וכו' היכי מפרשינן להו.

75

- תשובה. הכין חזיונא דאנפי סוגי' דגמ' ואורחא בדפסיק הלכת' כר' יהושע דתפלת ערבית רשות חדא דסתמיא מתניתן כר' יהושע דתנן תפלת הערב אין לה קבע ואמרינן עלה מאי אין לה קבע אינה קבע כמאן דאמר רשות ופלוגתא בברייתא היא דאמירה וכיון דרבי סתמה למתני' כדברי דאומר רשות הלכתא כותיה דקים לן סתם במתניתן ומחלוקת בברייתא הלכתא כסתם מתניתן ועוד דרב אמר הלכתא כדברי האומר רשות וקיי' לן הלכתא כרב באיסורי ומילי דתפלה וכל חובת אדם לבד מן דיני כאיסורא והיתרא דמיאן והיכי דפליגא בהו רב שמואל הלכה כרב
- 80 **וכל קושיי דאקשיתון אית להו פירוקי**
- אי משום דכל ישראל מצלו בכנישתא תפלת ערבית לא קשיא מי קא אמרינן דמחייבין בה דמאן דלא עביד מיחייב פורענות איכא למימר כרשות היא דנהגו בה ולא חובה דכולי עלמא בין למאן דאמר חובה ובין למאן דאמר רשות מצוה נהו דמצות תרין אנפי הויאן מנהון חובה דמאן דלא עביד לה קאים בעון ומנהון רשות דמאן דעביד לה אית ליה שכר ... כדתנן בק"ש מצותה עם הנץ החמה והוא מצוה רשות ניהו מאן דקרי לה ההוא כותיקון קיים מצוה ואית ליה שכר ומאן דאחר לה לית עליה עון כמי שלא קרא ש' כל עיקר אלא שאבד אותו שכר ואי הות חובה הוי איכא עליה עון ... והכין נמי תפלת ערבית לכוליה עלמא מצוה ניהו ודאמר חובה היא הכי אמר דמאן דלא עביד לה קאים בעון ולהכי קרי לה חובה שחייבין עליה עון ומאן דאמר רשות הכי קאמר מצוה שהרשות בה לאדם אי נחא ליה בשכר עביד ליה וקני לה ואם לאו אבד שכר ואין עליו עון ומשום הכי אמרינן אמר זעירי חברין בבלאי למ"ד תפלת ערבית רשות כיון שהתיר חגורו לא מטריחנן ליה דאלמא כיון דלא שרא המיינה ואסח דעתיה מצלותיה מצוה היא למיקם צלוי ולעולם רשות ואי שרא המנייה לית עליה מצוה ואפי' רשות ואי טרח וקאי מדת חסידות היא כאדם שעומד בחצי הלילה בשירות ותושבחות דמצוה ליכא עליה ומדות חסידות היא וכיון דמצוה ניהו וביותר במה דיתבין בני אדם בכנישתא ושפיר טובא למיעבדא ומאן דלא עביד לה מאבד טובה הרבה נהגו בה ישראל שלא לאבד שכר שיכולין לקנותו ... הלכך הדין מנהגא לא מכרע כדברי האומר חובה**
- והא דתניא כר' יהושע בן לוי מפני מה אמרו תפלת הערב אין לה קבע שהרי איברים ופדרים שלא נתעכלו מבערב קריבין והולכין כל הלילה לא משמעא דתפלת ערבית חובה אלא הכי קאמר דתיקון תפלת ערבית ליהווי רשות הכי תקנה ודר' יהושע בן לוי גופה להדין צד טפי נטיא דעיקר מימריה תפלות כנגד תמידין תקנום וליכא תמידין אלא של שחרית ושל מנחה,
- 100 **ודת"ר חכמים עשו חיזוק לדבריהם ואית בה אלא אדם בא מן השדה אם רגיל לקרות וכו' וכל העובר על דברי חכמים חייב מיתה ואמרינן מאי שנא הכא דקא לייט תנא איבע' אימי' משום דשכיח' אונס שינה ואיבע' איי' לאפוקי ממאן דאמר תפלת ערבית רשות הא נמי לא מודעא משום דלאו בהדיא אמיר לן אלא מן דיקא דלטותא קא דיקין אית למימר משום שינה ואית למימר לאגמורי דתפלת ערבית חובה וכי הא לא מכרע ועוד תמהא היא תנא אתנא קא רמית מי לא ידעינן דאית מאן דאמר תפלת ערבית חובה אין וודאי איפסיקו אמוראי בתרא הלכה כמאן דאמר חובה ואי תנאי קמאי קא אמרין הכין בפלוגתיהו קיימין והא ברייתא דר"ג היא ור' יהושע פליג עליה ולא מכרעא ואי משום דסתם תנא היא ידעינן דפלוגתא ניהו ולא ידעינן מאן סתמה להא ברייתא וודאי כי סתמא ר' למתניתן כדברי האומר רשות דתנייה להא ברייתא מניין לו ודאמר ר' יוחנן איזהו בן עוה"ב וכו' נמי לא מכרעא דליכא למאן דאמר דלית עלה שכר גדול וכולי עלמא מודו דמצוה היא והעושה כן יקבל שכר ולפום הדין שמעתי דר' יוחנן ולעולם רשות דליכא במימריה דר' יוחנן דמאן דלא מצלי לה דקאי בעון**
- 110 **ודתניא יכול יהא כוללן בבת אחת וכו' הכא נמי אית למימר דר"ג היא ומתניתא ליכא לאקשינון אמתניתא ותנא לא מירמי אתנא ... ועוד מדה יתרה הוא דקא מפרשא בהא ברייתא דאע"ג דתפלת ערבית רשות כיון דאית בה שכר גדול נהגו בה ישראל כולהון מימי קדם שלא לאבד שכרן ואדאקשית מן ברייתא אקשי מן**

115 קרא דדניאל קא מסיר נפשיה לקטלא משום האי מצוה והא וודאי קושיא על מאן דאמר תפלת ערבית רשות היכי מסר דניאל נפשיה על מלתא דאפי' חובה ליתא ופירוקא דתריין קושיא למאן דאמר תפלת ערבית חובה מחייב אינש לממסר נפשיה על הנך תלת מצות דנמנו וגמרו בעלית בית נתזה בלוד והא דמסר דניאל נפשיה משום שמדא דכי אתי רבין א"ר יוחנן ל"ש אלא שלא בשעת השמד אבל בשעת השמד יהרג ואל יעבור ... וכיון דאית למימר דלפום הכי מסר דניאל נפשיה איפרק לה קושיה וכל כי הני קושי הכין פירוקיהון כגון טעה ולא הזכיר של ראש חדש בערבית אין מחזירין אותו שאין מקדשין את החדש אלא ביום ואי תפלת ערבית רשות מאי איירי ר"ח ויתפוק ליה שבתות וימים טובים נמי ואית לפרוקי דהא נמי כדמקיים מצוה ולעולם רשות ולא חובה והכין נמי טעה ולא התפלל בערבית מתפלל בשחרית שתיים טעה ולא התפלל מנחה מתפלל בערבית כדמקיים מצוה לא ניחא ליה לאבד שכר ולעולם רשות ואית ברשות דאית עלה שכר נמי כמה מעלות מנהן מאי דלאו מצוה ניהי אלא מדה יתרה ומדת חסידות כגון המבזבז חומש ממנו לצדקה מאי דמצוה ניהי כתפלת ערבית ואיתוספא לתפלת ערבית חזוק כיון דכל ישראל נהיגי בה ורוביהון לא ידעין דרשות ניהי ומאן דלא מצלי לה כפורץ גדר דמי אלא מיהו סוגיא דגמרא פרשנה לכוון.

תשובות הגאונים החדשות - עמנואל (אופק) סימן יח

תשמ. ואם טעה יחיד ולא הזכיר של שבת בערבית מחזירין אותו. ואעפ"י שאמרנו +ברכות ל, ב+ טעה ולא הזכיר [של ראש חדש בערבית אין מחזירין אותו, בערבית דר"ח הוא דאין מחזירין אותו] אבל בערבית דשבת מחזירין אותו. ואף על גב דקימא לן +ברכות כז, ב+ דתפילת ערבית רשות, הני מילי היכא דלא ק(ב)א בעי לצלויי דלא מטרחינן ליה, אבל טרח ולא אידכר שויה עליה כחובה ומטרחינן עליה למהדר וצלויי. ועוד דאמ' זערי +שבת ט, ב+ הני חברין בבלאי למאן דאמ' תפילת ערבית רשות כיון שהתיר חגורו לא מטרחינן ליה, מכלל דכמה דלא התיר חגורו מטרחינן ליה, והכא נמי כיון דצלי ולא אידכר מטרחינן ליה והדר מצלי.

תשובות הגאונים החדשות - עמנואל (אופק) סימן לה

135 תשנח - תשס. ועל מעשה הקדיש אשר שאלת לא נמצא בידינו עליו דבר מבורר היטב מן הראשונים, אך סמכוהו האחרונים על הפסוק הזה +ויקרא כב, לב+ ונקדשתי בתוך בני ישראל ועל מה שאמ' רבו' במדרשו +ברכות כא, ב+ כל דבר שבקדושה לא יהא פחות מעשרה, מן הדברים הללו יוצא להם שאם נתקבצו עשרה בני אדם לדבר מצוה בין בתפלה בין בתלמוד תורה צריכין לקדש, לכך אחר פסוקי דזמרה וסמוך לברוך הבוחר בשיר ובזמרה חי העולמים יקדישו פעם אחת, לפי שכבר סיימו את המצוה של פסוקי דזמרה ועכשו יתחיל באחרת שהיא ק"ש בברכותיה לפנייה ולאחריה, ושמה יפסקו בין מצות ק"ש לפסוק צדקה או לדבר אחר, או שמה יעכב עליהם מעכב מלקרות ק"ש ויצאו בלא קדיש, לכך נתקן הקדיש אחר פסוקי דזמרה. וקדיש יאמרו אחר כל סיום י"ח, שגם היא מצוה בפני עצמה ואינה מתחברת עם מה שיאמר אחריה. וקדיש אחר יאמרו אחר ספר תורה, מפני שקריאת התורה בציבור בעשרה. וקדיש אחר סדר קדושה, מפני שהוא גם הוא מצוה בפני עצמה והוא דבר שבקדושה ולא יפחות מעשרה. וקדיש אחר המזמור או אחר הפרק או אחר המשנה או אחר ההגדה שרגילין לקרות במקצת מקומות אחר התפלה כאשר אנו אומ' להלאה +סוטה מט, א+ אלא עלמ' אמאי מקיים אקידושא דסדרא ואיהא שמיה רבה מברך דאגדתא. וקדיש של אחר אשרי במנחה מפני שהיא מצוה בפני עצמה דא"ר +ברכות ד, ב+ אבונא כל האומ' תהלה לדוד בכל יום מובטח לו שהוא בן העולם הבא. ולאחר ברכות של קרית שמע של ערבית מפני שתפלת ערבית רשות +ע' ברכות כז, ב+ ושמה יצא אדם מן הכנסת [אחר] דגמרו את הברכות של אמת ואמונה ולא יתפלל שמ[נ]ה עשרה ונמצא יוצא בלא קדיש.

רמב"ם הלכות תפילה ונשיאת כפים פרק א הלכה ו

וכן התקינו שיהא אדם מתפלל תפלה אחת בלילה - שהרי איברי תמיד של בין הערבים מתעכלין והולכין כל הלילה שנאמר היא העולה וגו' - כענין שנאמר ערב ובקר וצהריים אשיחה ואהמה וישמע קולי, ואין תפלת

155 ערבית חובה כתפלת שחרית ומנחה, ואף ע"פ כן נהגו כל ישראל בכל מקומות מושבותיהם להתפלל ערבית וקבלוה עליהם כתפלת חובה.

רמב"ם הלכות תפילה ונשיאת כפים פרק ג הלכה ז

160 המתפלל תפלה קודם זמנה לא יצא ידי חובתו וחוזר ומתפלל אותה בזמנה, ואם התפלל תפלת שחרית בשעת הדחק אחר שעלה עמוד השחר יצא, ויש לו להתפלל תפלת ערבית של לילי שבת בערב שבת קודם שתשקע החמה, וכן יתפלל ערבית של מוצאי שבת בשבת לפי שתפלת ערבית רשות אין מדקדקין בזמנה, ובלבד שיקרא ק"ש בזמנה אחר צאת הכוכבים. +/השגת הראב"ד/ ויש לו להתפלל וכו'. כתב הראב"ד ז"ל /א"א/ אין ראוי לעשות כן אלא לצורך שעה והלא צריך לסמוך גאולה לתפלה. +

רמב"ם הלכות תפילה ונשיאת כפים פרק ו הלכה ז

אף על פי שתפלת ערבית רשות לא יבא אדם ממלאכתו ויאמר אוכל מעט ואישן קמעא ואחר כך אתפלל שמא תאנוס אותנו שינה ונמצא ישן כל הלילה אלא מתפלל ערבית ואח"כ אוכל ושותה או ישן

רמב"ם הלכות תפילה ונשיאת כפים פרק י הלכה ו

165 מי שהיה עומד בתפלה ונזכר שכבר התפלל פוסק ואפילו באמצע ברכה, ואם היתה תפלת ערבית אינו פוסק שלא התפלל אותה מתחילה אלא על דעת שאינה חובה. +/השגת הראב"ד/ מי שהיה עומד בתפלה וכו'. כתב הראב"ד ז"ל /א"א/ אין כאן נחת רוח עכ"ל. +

תוספות מסכת יומא דף טז עמוד ב

170 והאמר רב תפלת ערבית רשות - תימה לרב דאמר תפלת ערבית רשות האמר פרק תפלת השחר (ברכות דף כו.) טעה ולא התפלל ערבית מתפלל שחרית שתיים ואמר נמי התם בסוף פרק תפלת השחר (שם דף ל:) טעה ולא הזכיר של ראש חודש בלילה אין מחזירין אותו לפי שאין מקדשין את החודש בלילה הא לאו הכי מחזירין ואמאי תיפוק ליה דתפלת ערבית רשות ואומר ר"י נהי דרשות היא אין לבטלה בחנם אם לא מפני שום מצוה עוברת או שרא המיינייה דפ"ק דשבת (דף ט:) דלא מטרחינן ליה וכן עלה על מטתו דירושלמי דאין מטריחין אותו שירד תדע כיון דיעקב אבינו תיקנה לא תיקנה לבטלה ועוד כיון דכנגד אברים ופזרים היא שמעלן ומקטירן כל הלילה נהי דלא מעכבי כפרה מ"מ מצוה להקטיר תפלת ערבית נמי מצוה ותימה מאי פריך הכא והאמר רב תפלת ערבית רשות והאמרין דבחנם אין לבטלה וי"ל דאין זה בחנם דבליל יוה"כ מצוה לטרוח ולהכין צורכי סעודה דהוי כעין יום טוב כדאמרין במדרש דבמוצאי יוה"כ בת קול יוצאת ואומרת לך אכול בשמחה לחמך וכמו שפירשנו שאין לבטלה בחנם אפי' למ"ד תפלת ערבית רשות הכי משמע בירושלמי דתפלת השחר דלמ"ד תפלת ערבית חובה אין תפלת נעילה פוטרתה ולמ"ד רשות תפלת נעילה פוטרתה משמע אבל בחנם אין לבטלה ואף על פי שחולק על הש"ס שלנו בזה דבגמרא דידן משמע דרב לדברי האומר חובה קאמר אבל למ"ד רשות לא בעיא תפלה לפוטרה מ"מ במה שאנו יכולין להשוותם יש לנו להשוותם וכה"ג ובה"ג/ פי גבי אין מקדשין את החודש בלילה אף על גב דתפלת ערבית רשות כיון דשווייה עליה חובה שפיר דמי ולהכי צריך לההוא טעמא דאין מקדשין החודש בלילה ואין נראה לר"י דהאמר בפ"ק דשבת למ"ד תפלת ערבית רשות מכי שרא המיינייה לא מטרחינן ליה הא אי לא שרא המייניי מטרחינן ליה אף על פי שלא התפלל כלל וכי תימא כיון שהתפלל בשאר לילות שויה עליה חובה א"כ אמאי איצטריך לשנויי הכא דרב לדברי האומר חובה קאמר לימא דאפי' לדידיה דס"ל רשות כיון דשויה עליה חובה בשאר לילות חובה היא עילויה ובעיא תפלה למיפטריה על כן נראה כדפרישית.

ראב"ה חלק א - מסכת ברכות סימן פג

190 וקיי"ל טעה ולא התפלל ערבית מתפלל שחרית שתיים, והעיקר מתפלל בתחלה כדאמרין מבדיל בראשונה. ואפילו למאן דאמר רשות גם עתה יתפלל ותהא רשות, ואי נמי לדידן דקבלנו [אותה] עלינו כחובה, והיינו

דאמרינן לקמן טעה ולא הזכיר של ראש חודש ערבית אין מחזירין אותו לפי שאין מקדשין את החודש בלילה משמע הא לאו הכי מחזירין אותו, ואף על פי שיש לומר דלדברי האומר חובה [קאמר כמו] דמשנינן בסוף מסכת יומא אתפלת נעילה פוטרת של ערבית, הא קמן דנהוג בה כחובה. ויש שאמרו שכיון שהתפלל ערבית גלי דעתיה דחובה היא עליו ולהכי חוזר בשטעה. **ויש שאמרו דלכולי עלמא ביום שיש בו [מוסף] תפלת ערבית חובה מפני חידוש התפלה.** 195

שיטה מקובצת מסכת ברכות דף כו עמוד א

טעה ולא התפלל ערבית מתפלל שחרית שתים. **פירוש ר' יוחנן לא נחית השתא לפלוגתא דתפלת ערבית רשות או חובה** וקתני מילתיה כמאן דאמר חובה אבל למאן דאמר רשות לא בעי תשלומין כלל דהיא גופה רשות. והכי משמע במסכת יומא דאמר רב תפלת נעילה פוטרת של ערבית. [ואקשינן] והאמר רב תפלת ערבית רשות [ופרקין] כמאן דאמר חובה. אלמא דמאן דאמר רשות לא בעי פטור דנעילה והוא הדין דלא מיצריך תשלומין: 200

בית הבחירה (מאירי) מסכת ברכות דף כו עמוד א

ומ"מ הם תירצו דאין הכי נמי דהכי הוה עדיף לתרוצי אלא שרצה לתרצה לדעת המקשה שהיה סובר רשות גמור בלא שום קביעות חובה ובלא שום מצוה ותירץ לו שאין מקום להצטרך לפטור מצד הנעילה אלא לדעת האומר חובה ושלא כדעת תלמוד המערב: 205